

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Történelemtudományi Doktori Iskola

Orbán László

**Modernizációs folyamatok Ugocsában 1890 és 1914 között.
Problémák és megoldási kísérletek a politika, az oktatás és a
gazdaság terén**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Eger, 2024

Témavezető:

Dr. Szarka László egyetemi tanár (Selye János Egyetem), ny.
tudományos főmunkatárs (HUN-REN BTK)

A Bíráló Bizottság tagjai:

Elnök: Dr. Pap József egyetemi tanár (EKKE)

Bíráló: Dr. Pál Judit egyetemi tanár (Babeş–Bolyai Tudományegyetem)

Bíráló: Dr. Nagy Mariann egyetemi tanár (KRE)

Bíráló: Dr. Miru György egyetemi docens (DE)

Külső tag: Dr. Braun László egyetemi docens (II. Rákóczi Ferenc
Kárpátaljai Magyar Főiskola)

Titkár: Dr. Rózsa Sándor egyetemi adjunktus (EKKE)

Póttag: Dr. Guszmann Gergely főiskolai docens (EKKE)

Póttitkár: Dr. Berecz Anita tudományos segédmunkatárs (EKKE)

A kutatás témája, indoklása

A történeti Magyarország köztudatában és területi-közigazgatási beosztásában Ugocsa a legkisebb területű vármegyeként vált ismertté. Vizsgálatunk alapvetően tehát ezt a vármegyét érinti, amelyről egy mélyebb kutatást követően, rendkívül színes társadalmi, nemzetiségi, egyházi és politikai kép tárult elénk, különösen a dualizmus időszakájában. Ugyanilyen vagy talán még nagyobb mérvű változások és biztató folyamatok indultak be a gazdaságban is. Egy pozitív életérzés volt jelen a társadalomban, ami – bármennyire is jól prosperált – mégis konfliktusokkal, elégedetlenséggel és akaratlan változásokkal volt teli.

A dolgozat fő nyomvonala a modernizáció fogalma körül mozog, ami a dualizmus rendszerében az egyik kulcsmomentum volt, mindazonáltal sokdimenziós és szerteágazó definíciót igényel, amire a munkánk is így tekint. Az egykori ugocsai viszonyokból kiindulva meghatároztunk olyan folyamategyütteseket, ahol az említett modernizáció nyomait kerestük. Ezek a társadalom és a demográfiai viselkedés, a politika és a nemzetiségpolitika, a ruszin és román érdekérvényesítés, az egyházi vezetők és azok közéleti szerepe, a kultúra és az oktatás, s végül – az egyik legmarkánsabban fellépő – a gazdaság voltak. Ez utóbbit felbontottuk a mezőgazdaság, az ipar és a háziipar, a közlekedés és az egészségügy relációira, s ahol lehetséges – főként a mezőgazdaságnál, az iparnál és a háziiparnál – nemzetiségi kapcsolódásokat is keresünk, hiszen egyértelműen voltak ilyen

sajátosságok a nemzetiségek együttélésén belül. Furcsa mód a modernizáció magát az államot, s általa a közigazgatást is igyekszik átalakítani, némely esetben a modern nemzetállam formájában.

A korszakhatárok kijelölésénél leginkább a kutathatóságot és a nagyobb történeti eseményeket vettük alapul, hiszen mindkettő mérvadó ráhatással bírt a magyar-ruszin-román-zsidó együttélésre, ami a disszertáció egyik elsődleges vizsgálati négyyszöge. Az említett kutathatóságnál elengedhetetlenül fontosnak tartottuk a vármegyei sajtó megjelenését és forrásként használatát. Az előbbieken túl az 1890. év egyébként is vízválasztó volt a dualizmus időszakán belül, hiszen ekkor zárult le Tisza Kálmán miniszterelnökségének 15 éves időszaka, ami alatt politikai-közigazgatási tekintetben megszilárdult a dualista magyar államrendszer, az utána lévő időszak pedig egy kevésbé stabil politikai struktúrát hozott magával. Előzményekkel ugyan, de különösen az 1892-es román Memorandum-per hatására a nemzetiségi kérdés és a nemzetiségek törekvései is hangsúlyosabban a felszínre kerültek, s egyre hangosabban követeltek kollektív jogokat önmaguknak. Mindez az Ugocsát leginkább érintő ruszin viszonylatban kissé eltolódva volt érzékelhető, hiszen a ruszin nemzetfejlődés még egy korábbi szakaszában, az irodalmi nyelv kialakításának kérdéskörében és a különböző kulturális egyesületek kialakításánál, vagyis az irodalmi-kulturális szakaszban tartott. Ugyanekkor a nemzetiségi politikusok a nyelvi-kulturális síkon túl a szociális-társadalmi kérdésekben is szerepet

vállaltak, ami egyáltalán nem véletlen, hiszen a századfordulóra a nagyvárosokban kialakult a jól elkülöníthető munkásosztály, elindult a szakszervezeti mozgalom, ami kisebb részben, de a nemzetiségeket is érintette.

Lassan de biztosan elkezdett az agrárnépesség száma csökkenni, ami ennek ellenére egyre meghatározóbb volt. Északkelet-Magyarországon az 1890-es évek második felében a parasztok elégedetlenségével már a kormányzat is foglalkozott. A dualizmus kori magyar gazdaságpolitika nagyrészt végig liberális maradt, ellenben a nemzetiségi politikában az egykori liberális elveket gyakran felváltotta a magyar szupremáciára való törekvés, ami mellé mindenképp meg kell jegyeznünk azt is, hogy társadalmi-gazdasági, valamint egyházi téren a magyar kormányok és a vármegyei vezetés hathatós támogatást nyújtottak a nemzetiségek irányába. Ezekre a dolgozat fejezeteiben számos példát látunk majd, kezdve azzal, hogy 1904-ben Ugocsát is bekapcsolták az ún. hegyvidéki akcióba, melynek során különösen a vármegye ruszinok lakta területei kaptak hathatós támogatást gazdasági beruházások formájában. Ugyanezt a módszert választotta a vármegyei iparfejlesztő bizottság is a ruszin háziipar megerősítésére, annak érdekében, hogy emelje az életszínvonalat és alacsonyabb szintre csökkentse az elvándorlást. A mindenkori magyar kormányok egyéb segélyezési akciói sem válogattak a különböző nemzetiségek által lakott

települések között, hanem azok szükségétől függően kapták meg a támogatásokat.

A ruszin és román társadalmi-egyházi elit előtt nyitva állt az út a vármegyei politika felé, amit rendre ki is tudtak használni. Az ugoicsai oktatási rendszer fejlesztéséből nem maradtak ki a nemzetiségek sem, s bár jelentősen csökkent a nemzetiségi-egyházi iskolák aránya az állami iskolák javára, ezt leggyakrabban maguk a nemzetiségi felekezetek kérvényezték, elsősorban anyagi és fenntartási nehézségek miatt. A nemzetiségi egyházi élet jelentős eseményein rendre megjelentek a vármegye magyar vezető politikusai, és az ugoicsai országgyűlési képviselők is – különösen gazdasági vonatkozásokban – felkarolták a helyi ügyeket, ami fontos volt a ruszin lakosságnak is. Példaként elég ha csak a háziiparra vagy a közlekedésre gondolunk. A fent felvázolt és indokolt időkeretektől természetesen a történetek, teljességük végett részben eltérhetnek.

Egy vármegyei vizsgálatnál érdemes meghatározni egy szélesebb földrajzi keretet is, amibe belehelyezzük azt, az összehasonlítások, a párhuzamok és ellentétek vagy bármilyen más kontextust tekintve. Ugoicsa esetében még a dualizmusról szóló munkák is gyakran Kárpátaljaként definiálják ezt a keretet. Mivel a Kárpátalja fogalom – annak ellenére, hogy már létezik – szinte egyáltalán nem használt a vizsgált korszakban, ill. Trianon kettévágta magát Ugoicsát is, ezért a megnevezés tekintetében az Északkelet-Magyarország terminust

használjuk a legtöbb esetben, értve alatta Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyéket, némely esetben a felsoroltakhoz társítva Szatmárt és Zemplént.

Az értekezés felépítése és a vizsgálati módszerek

A munkánkat öt fejezetre osztottuk, melyek mindegyikét rövid kérdésfelvetéssel és célmeghatározással kezdtük. Az első fejezet egy általános bemutatásra törekszik a vármegyei társadalmat, a korabeli népességet, a népességgyarapodást és az arra ható tényezőket, ill. az anyanyelvi és felekezeti mutatókat tekintve, megvizsgálva a közöttük lévő összefüggéseket is.

A második fejezet a vármegyei közigazgatás bemutatásával indul, majd fokozatosan rátér a politikai életre helyi szinten és a helyi szint országos kapcsolódásain keresztül. Itt feltártuk a törvényhatósági és a közigazgatási bizottságok munkáját, foglalkoztunk a különböző választott és kinevezett tisztviselőkkel, ill. az országgyűlési képviselőkkel is. Külön fejezetrészekben tárgyaltuk a nemzetiségpolitikát és az ugoccai nemzetiségek helyzetét, kiemelve a legjelentősebb kisebbséghez tartozó ruszinokat.

A munka jellemzően leíró jellegű, melyben számos ún. kisleírású életrajzon keresztül megkerestük a biográfia azon pontjait,

amelyek a történet megírásához szükségesek. Ebből helyenként kiszakadva nagy felbontású életrajzokat is használtunk, mivel úgy láttuk, hogy egy-egy történet kulcsszereplőinek bemutatásához már az adott történelmi szereplőben zajló ok-okozati összefüggéseket is érdemes feltárnunk.

Ugyanezt a módszert alkalmaztuk a harmadik fejezetben, ami az egyházakat és – a gyülekezeti szintet nem érintve – azok előljáróit írja le. Ebben a részben számos olyan személlyel foglalkoztunk, akik a helyi lokalitást, vagy esetleg az északkelet-magyarországi viszonylatot tekintve valamilyen szempontból – közéleti, egyházi, gazdasági, vagy politikai stb. – meghatározó szerepet játszottak, de a vármegyei vagy térségbeli viszonyrendszerből ritkán léptek ki. Külön szempontot képez a görögkatolikus ruszin és román papság viszonyulása a saját nemzetük fejlődéséhez és a magyar nemzetépítő törekvésekhez. Az egyházi vezetőknél az Ugocsában meghatározó számban jelen lévő felekezeteket emeltük ki, úgy mint a görögkatolikus, a református, az izraelita és a római katolikus.

A negyedik fejezet az oktatási-kulturális rendszerrel foglalkozik. Itt eljutottunk az ugocsai modernizáció egyik legjelentősebbnek vélt folyamatához, az oktatáshoz. Összehasonlító és leíró elemzésekkel mutattuk be az „A”-ból „B”-be jutás útját, vagy esetleg annak sikertelenségét. Vizsgáltuk az írni-olvasni tudás javulását, az iskolai végzettség emelkedését, a tanítási-tanulási körülmények változását, az

állam térnyerését az iskolák működtetésében és ellenőrzésében, valamint a nemzetiségek lehetőségeit az oktatásban. Ezután következett a kulturális rendszer szervezeti életének és a sajtóviszonyoknak a feltárása, fejlődésének bemutatása. Ezek a területek jelentős lemaradásban voltak az ország átlagos viszonyaitól és vitathatatlanul ráépültek az oktatásra. Ebből a szempontból pedig erős kapcsolat állt fenn a formálódó és modernizálódó, de még mindig súlyos gondokkal és elégtelen eredményekkel küzdő oktatási rendszer megújítása és a kultúra magasabb szintre emelése között.

Az utolsó fejezet szintén egy szembevetően a modernizáció útjára lépő területet, a gazdaságot és az azzal kapcsolatban lévő faktorokat vizsgálja. A vármegyei mezőgazdaság tekintetében a korszakot a mérsékelt haladás és az utólag jól megállapítható potenciál kihasználatlansága jellemezte, annak ellenére, hogy a fentebb már említett hegyvidéki akció ezt a gazdasági szektort is támogatta komoly eredményeket felmutatva. Az ipar, a kereskedelem és a közlekedés tekintetében számos folyamatnál stagnálás vagy nagyon lassú haladás mutatkozott, míg másoknál – pl. a vasútépítésben és a közvilágításnál – egy erőteljes és gyorsan haladó lefolyás volt a jellemző, még akkor is, ha ezek a területek sem tudták elérni a korszakban is csak homályos megfogalmazásra került célokat. Gazdasági sikertörténetté vált viszont az ugoc sai háziipar és annak fejlesztése. Számos olyan terület – pl. a kosárfonás, az ún. műhímzés, a kerti fabútor készítés, a fazekasság, a

szövés – indult fejlődésnek, amelyek az ugoicsai lakosság jelentős részének a megélhetését biztosították, ill. visszatartó erőként léptek fel a kivándorlással szemben.

A fentiek alapján következtetéseket teszünk arra vonatkozólag, hogy a vármegye – mint részben izolált egység – hogyan kapcsolódott a modernizációs folyamatokban Magyarország egészéhez, ill. milyen elmozdulást végzett önmagához mérten.

A kutatás eredményeinek bemutatása

Egy alig elkezdődött, lassan változó és hirtelen befejeződő modernizációt vizsgáltunk az Osztrák-Magyar Monarchia egyik perifériáján, Ugocsában. Ennek – a közel sem minden területen tapasztalható – modernizációnak több színterét felvázoltuk, úgy mint a közigazgatási, a politikai, az egyházi és nemzetiségi, a kulturális-oktatási és a gazdasági területeket. Mindezek kiindulópontja pedig egy vármegyei társadalom sajátos, külön világa volt. Az egyedi miliő különösen jellemző volt Ugocsában, hiszen több egyszerre létező – magyar, ruszin, román és zsidó – közösséget ismertünk meg, melyek egymással folyamatos interakcióban voltak, ráadásul ezeket a nemzetiségi-anyanyelvi vonalakat több esetben keresztezték a felekezeti, amelyek ugyanolyan fontosak, sőt még meghatározóbb jellegűek a századfordulón. Megállapítottuk, hogy a vármegyében alig

20 év alatt 9%-al nőtt a magyar anyanyelvű lakosság, amit elsősorban a ruszin anyanyelvű görögkatolikusok nyelv váltása, másodsorban a német anyanyelvű izraeliták magyarosodása eredményezett.

Az ugocsai népességet, s annak alakulását a korszakban számos tényező befolyásolta. Ezek közül úgy ítéltük meg, hogy a leghangsúlyosabb a természetes szaporulat és a gazdasági kivándorlás, elsősorban a Tengerentúlra. A kivándorlásnak volt egy ugocsai sajátossága, ami megkülönböztette az itt végbemenő folyamatot a szomszédos vármegyéktől és az országos tendenciáktól is. Eszerint a tengerentúli kivándorlás nem a nemzetiségeket, pl. a helyi ruszinokat érintette a leginkább, hanem a vármegye magyar anyanyelvű lakosságát, ami részarányán felül vett részt ebben a folyamatban. Ennek háttérében az állhatott, hogy a ruszinok egy része körében éppen azokban az évtizedekben ment végbe tömeges magyarosodás, amikor a kivándorlás a legmeghatározóbb volt. Mindezek ellenére a vármegyei korfa piramis alakú maradt, vagyis egyértelmű a népességgyarapodás, ami a demográfiai modernizáció egyik alapja, viszont még ellentmondott a tervezett családmodellek alacsonyabb gyermekszámának.

Teljesen más a helyzet a társadalmi modernizációval, hiszen a struktúra csak minimálisan változott, s még mindig nagy hasonlóságokat mutatott a reformkor előtti korszak sajátosságaival, – persze jobbágy-megkötések nélküli köntösben – hiszen a birtokstruktúra nem a társadalom széles néprétegeinek kedvezett. Ellenben ha az érem másik

oldalát is megnézzük, akkor számos olyan társadalmi csoport erősödött vagy jelent meg, amelyek mindenképpen egy fejlődő térségre utaltak. Ilyenek voltak a vasúti, a bányászati és egyéb ipari munkások, a még mindig rendkívül szűk, de erősödő értelmiség és az egyre inkább fellendülő kereskedelmi és pénzügyi szektor résztvevői.

A dualizmus kezdetén a területileg is formálódó Ugocsa közigazgatási tekintetben a szomszédos Bereg vármegye társ-törvényhatósága volt, s annak ellenére, hogy a kormányzat fenntartotta a vármegyei tisztviselői kart, főispánt mégsem nevezett ki, ami mindig bántotta a helyi elitet. 1896-ban megtört a jég, s megérkezett a várva várt saját kormány megbízott, így teljes értékű vármegyét érezhettek maguk mögött az ugocsaiak. Érzékelhető volt a gondolat, hogy ezt mindenképpen meg kellett tartani, s ha lehet a meglévő két járást valahogyan – akár a szomszédos törvényhatóságok kárára – tovább bővíteni, ezzel biztosítva a fennmaradást. A célkitűzés – ami a közigazgatási modernizáció része volt – csak részben sikerült. Létrejött ugyan a harmadik, királyházi járás a hozzá illő hivatalnok-garnitúrával, de már későn. 1918 már nem a stabilitásról szólt, jött a Ruszka Krajna, jött Trianon, s elmúlt Ugocsa, minden addigi erőfeszítésével és eredményével. Beszélhetünk tehát közigazgatási modernizációról is, különösen abban az értelemben, hogy létrejöttek és megerősödtek azok a központi jellegű adminisztratív centrumok, amelyeket a modern állam teremtette intézményhálózat emelt ki igazán a települések sorából, s

indított el a városodás útján. Ilyen volt elsősorban Nagyszőlős, másodsorban Halmi, Királyháza és Tiszaújlak.

A közigazgatás a korszak közepére kiépült és jól funkcionált, megfelelő a kormányzati átalakításoknak, mégis javarészt a helyi elittel, ami alól leginkább a főispán és az országgyűlési képviselők voltak kivételek. Az országgyűlési választásokon számos alkalommal indult helyi jelölt, akár a budapesti deputációval szemben. Az eredmény azonban ritkán kedvezett az ugoicsaiaknak, hiszen észrevehetően a parlamenti címhez szükséges képviselői hely beszerzésének egyik helyszíne volt a vármegye. Ennek ellenére nem csak az országgyűlés volt képviselve a vármegyében, hanem fordítva is. Rendkívül aktívak voltak az ugoicsai választott tisztviselők, pl. a mindenkori alispánok, akiknek a szava sok tekintetben döntő volt, pl. abban is, hogy mikor csatlakozzon a vármegye a hegyvidéki akcióhoz, ill. mikor nincs még erre szükség. Ráadásul az alispán és a főszolgabírók voltak a vármegyei közigazgatásban a leghosszabb időn keresztül egzisztáló tisztviselők, s átlagosan is tíz éven felüli szolgálati ciklussal bírtak. Mindkét tisztség képviselői jellemzően egy alacsonyabb beosztásból, mintegy a közigazgatási ranglétrát bejárva kerültek magasabb pozíciókba.

Megvizsgáltuk a ruszin politika vármegyei helyzetét és helyét. A ruszin vezető rétegek – elsősorban a görögkatolikus lelkészek, a jogi pálya értelmisége, s ritkább esetben a néptanítók – szerves részei voltak a vármegyei politikának, de még így is kisebb hangsúlyt kaptak, mint a

lakosságszámon belüli arányuk, annak ellenére, hogy a vármegyei politika és az egyházak vezetői erős összefonódásban voltak azáltal, hogy a törvényhatósági bizottság számos egyházi személyt magába olvasztott. Nem történt meg viszont az a konkrét eset, amikor a vármegye legfontosabb politikai-közigazgatási tisztségei közül – pl. fővagy alispán, országgyűlési képviselő – legalább néhányat, önmagát nyíltan ruszinak vagy romának valló személy töltsön be, aki nem lépett még az elmagyarosodás útjára. A kérdéskört árnyalja, hogy a helyi ruszinoknak sem volt meg a kellő érdekérvényesítő képessége ahhoz, hogy az előbbieket elérje. Mindezek ellenére a vármegye ruszin elitje is bekapcsolódott az északkelet-magyarországi magyar és ruszin közéletbe, a politikába, a sajtóügybe stb.

Bemutattuk az egyházi közigazgatást és a felekezeti vezetőket, akik számos területen – politika, társadalom, kultúra – kitűntek. Az ugocsai felekezetek elsődleges találkozási pontja a vármegyei közélet volt. Mindegyik egyház és annak vezetése erős kapcsolatban állt a helyi politikával amellet, hogy egymással is minimális interakcióban voltak. Felekezetek közötti súrlódásokra ritkán volt példa, de ha igen, akkor is politikai színezetű, minthogy melyik felekezet lelkésze temesse el a vitatott vallású, korábban vezető politikust, ami mintegy státusz megerősítés volt az adott egyháznak. Kissé más jellegű probléma volt a görögkatolikus-zsidó viszonylatban az a nehezen meghatározható folyamat, ami a zsidó kizsákmányolást állította szembe a ruszin

gazdasági elmaradottsággal. Görögkatolikus vonalon több kapcsolódási pontot fedeztünk fel Ugocsa és a hajdúdorogi ún. magyar egyházmegye felállítására, a naptárreform és az írásmód kérdésében. Ennek ellenére a hajdúdorogi egyházmegye 1912-es létrejötte szinte alig érintette a vármegyét, s az itteni görögkatolikusok továbbra is a munkácsi egyházmegye fennhatósága alatt maradtak. Mindegyik meghatározó felekezetenél azonosítottuk a vezetőket, ill. kis- és nagy felbontású életrajzokat használva bemutattuk a tevékenységüket, amely számos esetben túlmutatott a törvényhatóság keretein.

Az oktatási modernizáció az egyik legizgalmasabb része volt a korszak folyamatainak. Az alapjai, az iskolarendszer, a tárgyi környezet, a taneszközök megjelenése, a képzett szakember-ellátottság éppen kialakulóban volt. Az iskolaépületek nagy része megújult, a rendszeres tanfelügyelői látogatásoknak köszönhetően az oktatás színvonala nőtt, ami meglátszott – az egyébként még mindig rendkívül alacsony – alfabetizmus szintjén, az iskolába járás arányain, a nép- és iskolai könyvtárak lassú terjedésén is. Ugyanakkor az iskola a magyar nemzetiségpolitikának kiemelt része volt. A népiskolák száma 1898-ban érte el a maximumát, ami egyértelműen az állami iskolák megnyitásának köszönhető, melyek száma 329%-kal növekedett a vizsgált időszakban. Az állami iskolák arányának növekedésével nőtt a magyarul tanulóinak száma is. 1914-re a tisztán nemzetiségi iskolák száma mindössze 8,1% volt, ami jelentős alulreprezentáltságot mutat a nemzetiségek vármegyei

arányához képest. Az okok között főként azt a tényt találjuk, hogy a vegyes felekezeti, s általában ezzel együtt vegyes anyanyelvi összetételű községekben az egyházak nem tudták fenntartani a kis létszámú iskoláikat, melyek helyére – gyakran saját kérésükre – állami, s ezzel együtt magyar nyelvű tanintézmény jött létre. Egyre magasabb szinten valósult meg a tankötelesek iskolába járása is, ami főként a magyar anyanyelvű tanulókat jellemezte, míg a ruszin és román, de különösen a zsidó tankötelesek hasonló mutatói sokkal rosszabbak voltak. Ennek ellenére az oktatás nem volt kevésbé fontos a helyi nemzetiségeknek sem, s különösen román viszonylatban látjuk azt, hogy ragaszkodtak a román tannyelvű népiskolákhoz.

Az oktatás legfelső szintjét a vármegyében a nagyszöllősi polgári iskola jelentette. Sokaknak ez volt a társadalmi középrétegekbe való kerülés lehetősége, melyet a vármegyei magyar és zsidó lakosság különösen jól kihasznált, sokkal kevésbé a ruszin, míg szinte egyáltalán nem a román. Ezeket a tényeket erősítette, hogy a szomszédos, vagy ritkábban a távolabbi vármegyékben középiskolai tanulmányokat folytatók, szinte teljes egészében magyar anyanyelvűek voltak.

A kulturális élet viszonyainak kifejtése érdekében feltérképeztük az ugcocsi egyesületi életet, amely sok tekintetben színes képet mutatott, különösen úgy, hogy szinte a semmiből jött létre. Bemutattuk a néptanítók egyesületeit, amelyek eleinte az önszerveződés alapján működtek, majd erős állami és tanfelügyelői irányítást kaptak úgy, hogy

továbbra is megmaradt a felekezeti jelleg, ill. a külön szabályozás ezen a téren. A sajtóviszonyok egy fluktuáló rendszerben működtek, hiszen két-három periodikumon kívül nem tudott tartóssá válni az a 12 lap, amely hosszabb-rövidebb ideig fennállt Ugocsában. A kultúrának ez a területe az 1910-es évekre mégis jól látható lendületet vett, ami megmutatkozott a Királyháza c. társadalmi és szépirodalmi lap kapcsán is. Az ilyen és ehhez hasonló témaköröket boncolgató lap, csak egy erre érdeklődést mutató olvasóközönség meglétével volt megszervezhető. Az ígéretes kezdet után a Királyháza – részben az előfizetők hiánya miatt – megszüntette a működését. Mindazonáltal, ha nem csupán az újságok meglétét, hanem a megjelenés nyelvét is vizsgáljuk, akkor csak magyar periodikumokról beszélhetünk, amelybe számos ruszin, vagy ruszin gyökerű görögkatolikus lelkész és értelmiségi írt. A ruszin nyelvű lapkiadás azonban sosem született meg a Monarchia Ugocsájában, főként azért, mert csak minimális igény volt rá. Az északkelet-magyarországi sajtóéletbe is csak részleges kapcsolódási pontokat találtunk, annak ellenére, hogy Szabó Eumén nagyszöllősi görögkatolikus lelkész több újságnak is a vezető cikkírója volt.

Az utolsó, s egyben legkézzelfoghatóbb modernizációs szintér a gazdaság volt. Már a mezőgazdaság tekintetében is azt látjuk, hogy Ugocsa több helyen enyhén kiemelkedett a térség vármegyéi közül, ami a viszonylag nagy síkvidéki termőterületeknek és az olyan megjelenő újdonságoknak, mint a műtrágyázás volt köszönhető. Nem sikerült

azonban a profil választás sem a növénytermesztés, sem az állattenyésztés terén. A jó lehetőségekkel bíró szőlőtermelést nem tudták megfelelő szintűre és mennyiségűre fejleszteni, pedig a szőlőültetvényeket 15,76 korona/katasztrális hold átlagos termőképességűre értékelték a becslőjárások. Ez az érték országos szinten is jónak számított, de ehhez mindössze 1%-os részesedés társult a termőterületeken belül. Pozitívabb lett a helyzet mind a mezőgazdaság, mint az ipar terén, amikor a vármegyét is bekapcsolták a hegyvidéki akcióba. Fellendült a szövetkezeti élet, s a háziipar, ami az Ugocsi Iparfejlesztő Bizottságnak köszönhetően eddig is kiemelkedő volt a térségben, s főként a ruszin falvakra koncentrált. Az ugocsi háziipar a térségben példának számított és sikertörténetté vált, de a kiteljesedése és meghatározó gazdasági ággá válása nem történt meg.

Rendkívüli innováció volt Nagyszőlős és Királyháza közvilágításának és részben elektromos rendszerűvé tételének megoldása, ami nagy érdeklődésre tett szert a lakosság körében. Sajnos ez is 1914-től indult el igazán, s ez sem nőhetette ki magát olyanra, mint amilyen potenciál volt benne. A világítást kiszolgáló elektromos telep működtetésére létrehozott részvénytársaság viszont kitűnő példa volt a tőke beáramlására egy ilyen modernnek számító szolgáltatás tekintetében. Az ipar egyéb területei mellett, – mint pl. a bányászat, a könnyű- és háziipar – fejlődött a szolgáltató szféra is, hiszen a nagytarnai gyógyfürdő térségbeli ismertsége megkérdőjelezhetetlen volt,

valamint szállodák nyíltak Nagyszőlősen, Halmiban és Tiszaújlakon is. Ugyanez a helyzet az egészségügyi szolgáltatásokban, hiszen a bővülő Perényi Közkórház színvonala jónak számított, s már az 1890-es években a nagyobb települések saját orvos alkalmazására törekedtek. Ennek ellenére Ugocsában még 1910-ben is csak hét orvos látott el szolgálatot, ami nem az anyagi feltételekre, hanem inkább a szakemberhiányra vezethető vissza. Duplájára nőtt ugyan a gyógyszertárak száma is, de az egy gyógyszertárra jutó lakosság szám még így is az országos utolsó helyek között szerepelt.

A közlekedés modernizációjának köszönhetően Ugocsa ebben a tekintetben nem maradt el az országos átlagoktól, sem a vasút- sem az úthálózat sűrűségében. Az úthálózat összeköttetését – hiszen a vármegyét a Tisza kb. ketté vágta – hidakkal oldották meg, amelyek minőség-megóvása és fenntartása folyamatos volt. A vasútvonalak és a vasútállomások fontos szerepet játszottak egy-egy település modernizációjában. A kiépülő vasúti és közúti hálózatnak köszönhetően azok az ugocsiak, akik a vasútvonalak mentén laktak 10 órán belül elérhették a fővárost, míg azok, akik a hegyvidéki részeken éltek, kb. 12 utazó óra távolságra voltak Budapesttől az 1910-es években. A közlekedés fejlesztésére jellemző volt, hogy a benne lévő potenciál és gazdasági lehetőségek számos tervezetet szültek, akár a helyi érdekű vasutak, akár a tiszai hajózás terén, ezek többsége azonban csak tervezet maradt, s nem sikerült a gazdasági modernizáció részévé tenni.

A témában megjelent publikációk

- Ugocsa vármegye nemzetiségi és felekezeti elitjeinek összetétele 1890–1914 között. In: Rózsa Sándor (szerk.): Doktorandusz hallgatók VII. és VIII. Konferenciájának tanulmányai. Eger 2020.
- A kibontakozás egyik útja – a ruszin és a magyar nemzeti sajtó szerepe Északkelet-Magyarországon és Ugocsában a 19. századi nemzeti mozgalmakban. In: Szuromi Rita (szerk.): Doktorandusz Hallgatók IX. konferenciájának tanulmányai. Eger 2020.
- I. Ugocsa a századforduló Monarchiájában, avagy a „boldog békeidők” esszenciája (1890–1914). II. Az oktatás és az iskolahálózat modernizációja Ugocsában (1890–1914). III. Négy nemzetiség Ugocsában, avagy egymás mellett élés a dualizmusban. In: Kárpáti Igaz Szó. Ungvár 2022.
- András Cieger: Political Corruption in Hungary of the Compromise Era Review. In: Berek Patrícia; Fodor Krisztina Dóra (szerk.): Ab Ovo Usque ad Mala : Selected Studies from "Destines and Processes" Conference. Budapest 2023.
- „Ugocsa legnagyobb tanfőrfija” – Aczél László élete az oktatás szolgálatában. In: Morvai Tünde (szerk.): Szarka László mint mentor. Várható megjelenés: Budapest 2025.